

17. Южаков В.Н. Стенограмма Круглого Стола по теме: “Возможности и перспективы досудебного обжалования гражданами и организациями действий (решений) государственных и муниципальных органов, их должностных лиц” 15 апреля 2005 г. // Центр Стратегических Разработок http://www.csr.ru/document/original_1240.stm.
18. Сунгуров А.Ю. Институт обжалования административных решений: на пути к административной юстиции // Актуальные экономические проблемы России. – Выпуск №4. – 2006.
19. Салищева Н.Б. Стенограмма Круглого Стола по теме: “Возможности и перспективы досудебного обжалования гражданами и организациями действий (решений) государственных и муниципальных органов, их должностных лиц” 15 апреля 2005 г. // Центр Стратегических Разработок http://www.csr.ru/document/original_1240.stm.
20. Об изъятии из ведения народных судов дел по спорам между государственными, кооперативными (кроме колхозов) и другими общественными организациями на сумму до ста рублей. Указ Президиума ВС СССР от 14.03.1955 // “Свод законов СССР”, т. 10, с. 153, 1990 г.
21. Досудебное обжалование – непривычное название простой процедуры. // Общественно-политическая газета “Областная”. – № 24 (146). -09.03.2007.
22. Ситнина В. Добро пожаловать // “Время новостей”. – 07.04.2005. – С. 4.
23. Ператинская Л. Административная реформа усилит проблемы досудебного обжалования // “Крестьянская Россия”. – 18.05.2005. – С. 5.

УДК 340.11:(342.534.2+347.174)

О.В. Ткаля

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ІМУНІТЕТУ ЯК ОСОБЛИВОЇ ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Поняття “іmunітет” не нове для юридичної науки. Проте предметом пильної уваги воно стало порівняно недавно. Обумовлено це значним розширенням кола осіб, яких українське законодавство, що оновлюється, наділяє правовими іmunітетами, а також “реабілітацією” пільг, привілеїв та іmunітетів в якості юридичного інструментарія регулювання суспільних відносин.

Нині в українському суспільстві та юридичній науці активно обговорюються проблеми іmunітету, особливо депутатського. Термін “іmunітет” в його юридичному значенні був відомий ще в римському праві і означав звільнення від податків або громадських повинностей, яке міг надати Сенат, а потім імператор окремій особі, соціальній категорії або общині. Але українська юридична наука чіткого визначення правового іmunітету, як правової категорії, не дає. Жоден підручник з теорії держави та права не приділяє необхідної уваги даній категорії. Тільки деякі вчені розглядають іmunітет, аналізуючи дію нормативних правових актів за колом осіб (С.П. Погребняк, М.В. Цвіка, О.Ф. Скакун, Є.В. Назаренко та ін.) [5,6]. Більш детально аналізуються окремі різновиди іmunітету за галузями права, а саме розкривається дипломатичний іmunітет у міжнародному праві, депутатський іmunітет в конституційному праві, іmunітет свідків у кримінальному процесі та інше. Але щоб розглядати окремі різновиди іmunітету слід дати його чітке визначення, проаналізувати його основні елементи, а також відокремити іmunітет від правових пільг та привілеїв. І тільки після цього, для з’ясування самої природи іmunітету, можна дати чітку його класифі-

кацію. Таким чином, проблема імунітету в теорії права є досить актуальною і потребує дослідження в різних аспектах його проявів.

Що ж таке імунітет як правова категорія? “Імунітет” перекладають з латинського як “звільнення”, “позбавлення” або “незалежність”, “несхильність”; у юридичному сенсі його трактують як виняткове право не підкорятися деяким загальним законам, надане особам, що займають особливе положення в державі. Правовий імунітет це особливі пільги і привілеї, переважно пов’язані із звільненням конкретно встановлених в нормах міжнародного права, Конституції і законах осіб від певних обов’язків і відповідальності, покликаних забезпечувати виконання ними відповідних функцій [16,38].

В юридичному значенні правовий імунітет (лат. *immunitus* – звільнення від чого-небудь), є виняткове право не підкорятися деяким загальним законам, надане особам, що займають особливе положення в державі, тобто це особливі пільги і привілеї, що звільняють певних, визначених законом, осіб від певних обов’язків і відповідальності в цілях збереження ними свого особливого статусу [2, 241]. Правовий імунітет – це знаходження особи (повне або часткове) поза юрисдикцією держави.

Більшість російських вчених схильні вважати правові імунітети особливими пільгами і привілеями, які переважно пов’язані із звільненням, конкретно встановлених в нормах міжнародного права, Конституції і законах осіб від певних обов’язків і відповідальності, покликаних забезпечувати виконання ними відповідних функцій [12, 17]. Так професор Марченко М.Н. визначає правові імунітети як особливий вид привілеїв [4, 241]. Бахрах Д.Н. розглядає імунітет як правову льоту, як елемент спеціального правового статусу особи [7, 75]. На думку В. Даєва, під імунітетом слід розуміти, по-перше, звільнення окремих осіб від виконання певних обов’язків і, по-друге, встановлення для деяких категорій осіб особливих гарантій обґрунтованості застосування до них заходів примусу або притягнення до відповідальності [8, 48]. Козюк М.Н. пише, що імунітет – це привілеї, різновидність льготного способу регулювання суспільних відносин [9, 166]. Привілеї, у свою чергу, як визначає М.Н. Марченко, є специфічний різновид пільг, юридичних вилучень [4, 241].

Імунітет — особливий вид привілеїв, які у свою чергу по суті специфічний різновид пільг, юридичних вилучень. Це, зокрема, підтверджується змістом міжнародних договорів. Так, в розділі 19 ст. V Конвенції про привілеї і імунітет Об’єднаних Націй від 13 лютого 1946 р. привілею і імунітет відповідно називаються “вилученнями і пільгами, що надаються, згідно міжнародному праву, дипломатичним представникам” [3, 112]. Аналогічне роз’яснення міститься в Генеральній Угоді про привілеї і імунітет Ради Європи від 2 вересня 1949 р., згідно ст. 2 якого привілеї і імунітет також чітко визначаються як “вилучення і пільги, перераховані в даній Угоді” [3, 118].

Невід’ємною особливістю правових норм про імунітет слід визнати їх винятковий характер. Взагалі, наявність так званих виключних правових норм є поширеним явищем в юриспруденції. Іншими словами, імунітети створюють низку винятків із загальних правил. Для з’ясування природи імунітетів та обґрун-

тування подальшого вдосконалення законодавства є необхідним розуміння їх як правового інституту, тобто сукупності правових норм, що регулюють відносно самостійну сукупність суспільних відносин або які-небудь їх компоненти, власності. Звісно, такий правовий інститут є складний за внутрішньою структурою і поряд із спільними рисами має значні відмінності.

Розглядаючи імунітет, як специфічний різновид пільг і привілеїв, можна виділити наступні спільні риси між ними. По-перше, всі вони створюють особливий юридичний режим, дозволяють полегшувати положення відповідних суб'єктів, розширюють можливості по задоволенню тих або інших інтересів. Дійсно, на це направлені не тільки пільги і привілеї, але і імунітет. Зокрема, дипломатичний і депутатський імунітет також виконує дану роль. По-друге, покликані бути правостимулюючими засобами, що спонукають до певної поведінки і позначають собою позитивну правову мотивацію. Імунітет, “як правовий стимул є сукупністю особливих правових переваг...” – відзначає З.В. Мірошник [12, 13]. По-третє, є гарантіями соціально-корисної діяльності, що сприяють здійсненню тих або інших обов'язків. В-четвертих, названі засоби виступають своєрідним вилученням, правомірним виключенням для конкретних осіб, що встановлені в спеціальних юридичних нормах. В-п'ятих, є формами вияву диференціації юридичного впорядкування соціальних зв'язків.

Разом з тим імунітет має свої суто специфічні ознаки, що дозволяє виділити його в системі пільг і привілеїв, говорити про його самостійну юридичну природу.

По-перше, якщо привілеї в більшій мірі утілюються в перевагах, в так званих позитивних пільгах, то імунітет, навпаки, в більшій мірі виявляється у вигляді негативних пільг (звільнень від виконання окремих обов'язків — сплати податків, мит, імунітет свідка і т. п., та звільнень від відповідальності). “Стосовно кримінально-процесуального законодавства поняття “імунітет”, — підкреслює В.І. Руднев, — може розумітися як звільнення від виконання процесуальних обов'язків і відповідальності... Це означає, що деякі особи ... в певних ситуаціях можуть мати нагоду не свідчити, не притягуючись до відповідальності” [10, 37].

По-друге, метою імунітету є забезпечення виконання міжнародних, державних і громадських функцій, службових офіційних обов'язків. Відповідно до ст. 6 Четвертого Протоколу до Генеральної Угоди про привілеї і імунітет Ради Європи, прийнятого 16 грудня 1961 р., “привілеї і імунітет надаються суддям не для їх особистої вигоди, а з метою забезпечити незалежне здійснення їх функцій”. [3, 152] Правовий імунітет не повинен мати абсолютного характеру. Він може бути у ряді випадків відмінений, обмежений або від нього можуть відмовитися самі володарі імунітету. Це пов'язано в основному з тим, що імунітет із законного і ефективного юридичного засобу перетворюється на перешкоджаючий чинник.

По-третє, коло осіб, на яких поширений імунітет, повинно бути чітко визначено в нормах міжнародного права, конституціях і законах. Так, значна кількість категорій громадян України і певні категорії іноземних громадян через прямі визначення Конституції і законів України і обов'язкових для них міжна-

родних багатосторонніх конвенцій і двосторонніх договорів і угод наділяються імунітетом. До числа подібних осіб законодавство відносить дипломатичний і консульський корпус, Президента України, депутатів, суддів і інших. Носії ж інших пільг і привілеїв далеко не завжди так конкретно є визначеними у відповідному законодавстві.

В літературі, часом, дуже вузько розуміють правовий імунітет, пов'язуючи його виключно з особами, що посідають ті або інші посади. Так, Мирошник З.В. пише, що імунітет “є сукупністю особливих правових переваг, що надаються відповідно до норм міжнародного права і Конституцією країни певному кругу осіб через займану ними посаду” [12, 15]. Між тим, правовий імунітет далеко не завжди встановлюється тільки для певного кола осіб “через займану ними посаду”. Адже існує імунітет свідка, відповідно до якого “ніхто не зобов'язаний свідчити проти самого себе, свого чоловіка і близьких родичів, круг яких визначається законом”.

Таким чином, імунітет не можна пов'язувати тільки з певним колом осіб, що посідають ті або інші посади. Це більш широке поняття, що охоплює собою юридичні засоби, сприяючі здійсненню не тільки міжнародних і державних, але і суспільних функцій.

Запропоновані ознаки правового імунітету вельми умовні, бо привілеї і імунітет багато в чому тісно пов'язані явища і поняття. До того ж чіткого розмежування між ними в міжнародній договірній практиці, а рівно і у внутрідержавному законодавстві не проводиться. Дане положення пояснюється тим, що кожний імунітет і кожний привілей не існують в “чистому” вигляді. Кожний з них є сукупністю правил, що володіють ознаками як імунітету, так і привілею у власному значенні. Наприклад, правило отримання згоди на надання дипломатичним агентом свідчень свідків, поза сумнівом, є пільгою, додатковою гарантією, що служить цілям забезпечення ефективного і безперешкодного виконання агентом своїх функцій — ознака імунітету. Разом з тим, саме право відмовитися від надання свідчень свідків також, поза сумнівом, представляє вилучення із загального правила обов'язку всякої особи дати такі свідчення на вимогу компетентних органів кримінального судочинства — ознака привілею. Отже, сукупність імунітету і привілею разом з деякими іншими пільгами і вилученнями утворюють те, що має назву в міжнародній доктрині і в теорії кримінального процесу імунітетом свідка. Аналогічно і інші окремі різновиди імунітету і привілеїв є сукупності прав, що володіють ознаками імунітету у власному сенсі і ознаками привілеїв [13, 11-12].

Дослідження правового імунітету, обумовлює необхідність розгляду питань про їх відповідність загальноновизнаним міжнародним і конституційним принципам рівноправ'я і недопущення дискримінації, порядок встановлення, призначення, поняття такого імунітету, а також проведення їх класифікації, яка дозволить систематизувати наявний теоретичний і нормативний матеріал.

Наявність переваг, що надаються особам або групам осіб, неминує ставить питання про їх відповідність основоположним демократичним принципам — рівноправ'я і недопущення дискримінації. З огляду на те, що правовий імунітет

є певним виключенням з принципу правової рівності, в літературі існує два протилежні підходи до можливості їх встановлення і існування. Деякі автори стверджують, що привілеї і імунітет закріплюють нерівність, яка виявляється, зокрема, при притяганні до юридичної відповідальності, і є відступом від конституційних положень про правову рівність, що є неприпустимим [10, 39]. Інші, вважають, що привілеї і імунітет не порушують принципу правової рівності, оскільки він характеризує загальний (конституційний) статус особи, тобто статус людини як громадянина, члена суспільства, держави, і не враховує відмінностей в юридичному положенні суб'єктів [12, 16]. Європейський суд з прав людини в своїй діяльності також керується цими принципами, з яких виходить, що відмінність в діях не завжди приводить до дискримінації, а державні власті користуються певною свободою в оцінці того, чи допустимий різний підхід відносно деяких груп [14, 6]. Практика Європейського суду виробила концепцію, що дозволяє оцінювати допустимість відмінностей, що існують в законодавстві країн – учасниць Європейської конвенції про права людини, зокрема пільг, привілеїв і імунітету, відносно окремих осіб або груп осіб: 1) необхідне належне обґрунтування сприятливішого відношення до якої-небудь особи або групи осіб; 2) про наявність забороненої дискримінації можна говорити у випадку, якщо одночасно є наступні обставини: – встановлені факти свідчать про різне звернення; – відмінність є безцільною, тобто воно не може бути об'єктивне і розумно обґрунтоване з урахуванням цілей і наслідків даної міри; – відсутня розумна відповідність між використовуваними засобами і поставленою метою [15, 453].

Таким чином, наявність і дія привілеїв і імунітету для окремих категорій суб'єктів не протерічить загальноновизнаним міжнародним і конституційним принципам рівноправ'я і недопущення дискримінації. Разом з тим кожне таке виключення із загальних правил повинне бути обґрунтованим і розумним, регулюватися належним правовим актом. Встановлення правового імунітету при притяганні до відповідальності можливо, в першу чергу, міжнародними правовими актами і Конституцією України.

Для з'ясування природи імунітетів, їх структури важливим є поділ імунітетів на групи і окремі їх види. Так, В. Руднев, досліджуючи імунітети в національному законодавстві Російської Федерації, пропонує виділяти наступні: професійні (ними можуть володіти Президент, депутати, судді, прокурори); особисті (якими можуть володіти близькі родичі особи, котру притягають до кримінальної відповідальності); змішані (якими можуть володіти священики, адвокати), оскільки їм в силу професійних обов'язків можуть бути відомі особисті, таємні відомості від громадян, котрі їм довірилися [10, 37]. Однак у даній класифікації не враховані привілеї й імунітети, передбачені міжнародно-правовими актами, що робить її неповною. В міжнародному праві відомі, зокрема: імунітет держави, імунітет військових кораблів, імунітет дипломатичний, імунітет морських державних торгових судів. В конституційному праві привілеїв посадовців деяких категорій полягає в їх недоторканності, тому розрізняються, зокрема, імунітет парламентський (депутатський), імунітет президентський і імунітет суддівський.

Сучасний правовий імунітет вельми багатобразний. Їх можна класифікувати по різних критеріях. Так, залежно від природи функцій, що реалізуються ними, правовий імунітет підрозділяється на міжнародний, державний і суспільний; залежно від сфери їх здійснення — на міждержавних і внутрідержавних; залежно від їх характеру — на матеріально-правових (наприклад, звільнення посадових осіб Ради Європи від обкладення податками окладів і винагород, що виплачуються Радою Європи; право безмитного ввезення особистого майна при первинному занятті посади, так званий фіскальний імунітет і ін.) і процесуально-правових (недоторканність депутатів, імунітет суддів, посадових осіб правоохоронних і контролюючих органів і т. п.); залежно від того, які об'єкти забезпечує імунітет, — на особисту недоторканність, недоторканність службових і житлових приміщень, недоторканність майна, службового листування, архівів і інших документів, судово-процесуальний імунітет та імунітет свідка тощо. Найпоширеніша ж класифікація здійснюється по суб'єктах, що володіють відповідним імунітетом. Серед видів подібного правового імунітету слід виділити:

– імунітет держави – в найзагальнішому значенні неосудність однієї держави суду іншої держави. Імунітетом користуються сама іноземна держава, її органи і майно, що їй належить. В теорії міжнародного права і в міжнародній практиці звичайно виділяються декілька видів імунітету держави: судовий імунітет, імунітет держави від попереднього забезпечення позову, імунітет держави від виконання. Одним з виявів імунітету держави є імунітет морських державних торгових судів.

– дипломатичний імунітет (право екстериторіальності) – особливі права і переваги, що надаються іноземним дипломатичним представництвам, їх главам, співробітникам, в країні перебування з метою створення максимально сприятливих умов для здійснення функцій дипломатичного представництва.

Розрізняють також розповсюдження обмеженої юрисдикції держави відносно певної визначеної законом категорії громадян, так званий правовий імунітет спеціальної категорії громадян. Під обмежену юрисдикцію держави, окрім перерахованих вище категорій іноземних громадян, підпадають і особи, що володіють українським громадянством. Відповідно до Конституції України статус особливої (підвищеного рівня) недоторканності серед інших громадян України мають: Президент України, народні депутати, судді (статті 80, 105, 111, 126) [1; 34, 39, 42, 45]. Окрім названих вище осіб, законодавством України імунітети передбачені також для Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, Голови Рахункової палати, Першого заступника і заступника Голови, головних контролерів та Секретаря Рахункової палати. Відносно всіх перерахованих осіб законодавством встановлений спеціальний порядок залучення до кримінальної відповідальності, застосування заходів кримінально-процесуальної або адміністративно-процесуальної дії (арешт, обшук, затримання, особистий огляд і т.д.). Новим правовим імунітетом для України є президентський імунітет, тобто недоторканність президента як голови держави. Це означає, що він не може бути заарештований, затриманий чи притягнений до судової відповідальності, поки знаходиться на своїй посаді. Президентський імунітет знімається тільки разом з

усуненням з посади в порядку особливої процедури, передбаченою конституцією (імпiчмент, звільнення від посади і т.д.). Ст.105 Конституції України передбачає недоторканність Президента України на час виконання повноважень [1, 39].

Звільнення від посади є одним з підстав дострокового припинення повноважень Президента України, яке може відбутися тільки на підставі звинувачення голови держави в здійсненні державної зради або іншого тяжкого злочину. Виходячи із ст. 93 Конституції України, Президентіві може бути пред'явлене звинувачення в здійсненні досить вузького кола злочинів. Тим часом нині чинний Кримінальний кодекс України підрозділяє злочини на наступні категорії: нетяжкі, середньої тяжкості, тяжкі і особливо тяжкі. Тому слід було б передбачити, що Президентіві, як і всякій іншій особі, за наявності достатніх підстав може бути пред'явлене звинувачення в скоєнні будь-якого злочину, а не тільки державної зради або іншого тяжкого злочину. Крім того, Конституція України встановлює вельми складний порядок притягання до кримінальної відповідальності Президента України. У цьому сенсі імунітет Президента абсолютний, а значить, недемократичний, несправедливий, неправомірний. Необхідно спростити технологію імпiчменту, розробити механізм його реалізації і чітко зафіксувати все це у відповідному законодавстві.

Імунітет встановлюється лише на термін виконання президентом своїх повноважень (а не довічно), як, власне, імунітет і для всіх інших посадових осіб. Саме якнайповніше сприяння здійсненню державних функцій може виступати метою даного юридичного гарантуючого засобу. За межами виконання надскладних президентських обов'язків втрачається юридичний сенс президентського імунітету. Іншими словами, подібний імунітет є неособистим привілеєм громадянина, а посадовим засобом захисту публічних інтересів.

Найбільш дискусійним на сьогоднішній день є депутатський імунітет, який може розглядатися як додаткова гарантія законності застосування до депутатів заходів державного (процесуального) примусу. Парламентський (депутатський) імунітет – це недоторканність депутатів парламентів, а іноді і інших представницьких органів влади, означає заборону арешту або залучення до судової відповідальності депутата за всі його дії, у тому числі зроблені не при “виконанні парламентських обов'язків”. Парламентським імунітетом депутат користується тільки під час дії депутатського мандата. Він може бути позбавлений недоторканності палатою (парламентом), членом якої є. Депутатський імунітет в Україні передбачає, що народні депутати України користуються захистом парламенту від арешту та інших примусових дій, що можуть обмежувати їх особисті права і свободи, а також від переслідування на підставі визнання його обвинуваченим у кримінальній справі. Ця обставина виступає одним з привабливих моментів для проникнення в депутатський корпус злочинних осіб. Зараз в засобах масової інформації все активніше говорять про необхідність відміни депутатського імунітету. Проте повністю відмінити імунітет народних депутатів в сучасних умовах було б помилкою, оскільки діяльність депутата знаходиться у сфері суспільних інтересів і пов'язана з можливими ризиками, з виконанням “незважаючи на осіб” своїх професійно-представницьких обов'язків, з виконання обов'язку

парламентарія. Положення народного обранця України пов'язане з винятковими правами, що робить можливим непокору окремим загальним законам. "Не можна робити депутата беззахисним. Тоді він не зможе, наприклад, боротися з корупцією. Тому що в результаті такої боротьби він запросто може потрапити за ґрати... Депутата, який дуже далеко заглибився в розслідування діяльності якогось вищого чиновника, цілком можуть зупинити, якщо позбавити його депутатського імунітету. Не секрет, що і правоохоронні органи схильні до корупції, як і інші гілки влади. Тому вони цілком можуть впливати на неугодного депутата. І в цьому випадку законодавці просто безсилі перед кримінальним світом, який готовий відстоювати свої позиції будь-якими способами" [16, 45]. Разом з тим необхідно обмежити депутатський імунітет. Останніми роками зроблені деякі заходи, які, з одного боку, спростили процедуру залучення депутата до кримінальної відповідальності, а з іншої — були направлені на уточнення об'єму і змісту депутатської недоторканності.

Виділяють також імунітет суддів, посадовців правоохоронних і контролюючих органів (наприклад, імунітет прокурорських працівників), імунітет свідка, імунітет суспільних представників і т.п. Суддівський імунітет — це недоторканність суддів як носіїв судової влади; означає, що суддя не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, взятий під варту, затриманий без згоди на те відповідного компетентного органу. Імунітет свідка — звільнення у передбачених законом випадках особи, яка підлягає допиту як свідок, від обов'язку давати показання у кримінальній чи цивільній справі. Відповідно до ч. 1 ст. 63 Конституції України особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [1, 19]. Від імунітету свідку слід відокремити імунітет свідків від свідчень — право, передбаченого законом кола осіб, не бути допитаними як свідки по кримінальній справі. Даний імунітет може бути зумовлений виконанням службових або професійних обов'язків зберігати державну, службову чи професійну таємницю.

Проблема імунітету свідка є глибоко етичною проблемою. Для її вирішення, як показала практика, допустимі далеко не всі правові засоби. Тут право не повинне йти "далі за мораль" і висувати суто правові вимоги. При свідомстві близьких родичів виникає конфлікт між двома обов'язками (двома обмеженнями): з одного боку, правовий обов'язок, що вимагає говорити правду, з іншої — етична, така, що вимагає не наносити шкоди близькій людині. Подібна колізія веде або до етичних потрясінь (розпаду сім'ї, розриву споріднених відносин і т. п.), або до злочинів (лжесвідчення, ухилення від дачі свідчень). Крім того дані положення орієнтовані на міжнародні стандарти, що гарантують недоторканність особи, повністю узгоджуються з Міжнародним пактом про цивільні і політичні права 1966 р. (ст. 14) [3, 119]. Необхідно конкретизувати це загальне конституційне правило і розробити механізм його реалізації.

Проблеми правових імунітетів традиційно є предметом дослідження різних юридичних наук, головним чином, конституційного та міжнародного права. Названі науки розробляють власний аспект даної проблеми, спеціалізуючись

на вивченні особливих її сторін. Інакше кажучи, кожна наука вивчає одну із сторін (аспектів) даного явища, що закономірно стає предметом її дослідження, виходячи з поставлених цілей, використовуючи власну методологію, тощо. Для правильного вирішення обговорюваного питання, важливо звернути увагу і на ту обставину, що різні науки хоч і вивчають вказану проблему, але вони не в змозі вирішити всіх питань, пов'язаних з існуванням правових норм про імунітет в цілому.

Виходячи з вище вказаного, можна зробити наступні висновки:

1) правовий імунітет це спосіб регулювання суспільних відносин, чітко обумовлений в міжнародному чи (або) національному законодавстві, шляхом надання спеціального правового статусу суб'єкту, пов'язаний із звільненням його від виконання певних обов'язків і відповідальності, з метою забезпечення виконання відповідних функцій.

2) імунітет є загальноправовою категорією, бо вони встановлені в нормах міжнародного, конституційного, кримінального, адміністративного, кримінально-процесуального і цивільно-процесуального права;

3) повноцінне загальнотеоретичне дослідження даного міжгалузевого інституту дозволить вирішити як окремі наукові (створить умови для отримання нової наукової інформації, внесе порядок в знання, відкриє нові "горизонти" для галузевих наук та ін.), так і практичні проблеми (вироблення системи пропозицій і рекомендацій для правотворчих і правозастосовчих органів, підвищення ефективності правового регулювання даної непростой сфери суспільних відносин).

4) правові імунітети – явище історичне. Із зміною суспільного життя інститут правового імунітету трансформувався в абсолютно інший юридичний засіб — в інструмент, що звільняє від певних обов'язків і юридичної відповідальності окремих суб'єктів (дипломатів, консулів, депутатів і ін.) в цілях виконання ними відповідних соціально корисних функцій.

5) актуальним є дослідження імунітетів посадових осіб, які виконують особливі за вагою та значенням функції в державі, імунітетів представництва та представників іноземних держав і міжнародних організацій в Україні.

6) оптимальним був би поділ імунітетів на види, керуючись критерієм їх "генетичного" походження від окремих галузей права та законодавства (конституційного, міжнародного публічного, судоустрою, власне кримінального процесу). Це дає змогу вивчати їх, враховуючи тісний взаємозв'язок з іншими правовими інститутами та нормами відповідних галузей права, постійно мати на увазі їх функціональне призначення.

Література

1. Конституція України. Основний закон. – К., 2002. – С. 53
2. Юридична енциклопедія: в 6-ти томах /Гол. Редкол. Ю.С. Шемшученко. – К., "Укр. енцикл.", 1998. – т. 2-ий. – С. 455;
3. Право Совета Европы и Россия. Сборник документов и материалов. – Краснодар, 1996. – С. 181.
4. Общая теория государства и права. Академичный курс. В 3-х томах. /Ответственный редактор М.Н. Марченко. – М. – 2001. – Том 3. – С. 286
5. Скакун О.Ф. Теория держави та права: Підручник. – Харків, 2001. – 656 с.

6. Загальна теорія держави і права (підручник для студ. юрид. спеціальностей ВНЗ) / За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова. – Харків, 2002. – 432 с.
7. Бахрах Д.Н. Правовые льготы // Справедливость и право. Свердловск, 1989. – С. 74-78
8. Даев В.Г. Имунитеты в уголовно-процессуальной деятельности // Правоведение. – 1992. – №3. – С. 45-49.
9. Козюк М.Н. Правовое равенство и привилегия депутатской неприкосновенности // Личность и власть. – Ростов на Дону, 1995. – С.187.
10. Руднев В.И. Имунитеты от уголовного преследования // Журнал российского права. – 1998. – № 7. – С. 36-41.
11. Мирошник С. В. Правовые стимулы в российском законодательстве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 1997. – С. 75.
12. Малько А. В. Имунитети в праві: загальнотеоретичні проблеми // Вісник університету. – Тольятті. – 1999. – №6. – С. 17.
13. Агаев Ф.А., Галузо В.Н. Имунитеты в российском уголовном процессе. – М., 1998. – С. 69.
14. Карташкин В.А. Как подать жалобу в Европейский Суд по правам человека. – М. 1998. – С. 73.
15. Гомьен Д., Харріс Д., Зваак Л. Европейська конвенція про права людини і Європейська соціальна хартія: право і практика. – К., 1998. – С. 457.
16. Григорук Н.Г. Непорушність повноважень народних депутатів України // Часопис, Київського університету права. – 2002. – № 2. – С. 75.

УДК 348.58:281.9:262.1“18”

К.А. Голдакова

РОЗГЛЯД СПРАВ СТОСОВНО ПРАВОСЛАВНОГО ДУХІВНИЦТВА В ЦЕРКОВНОМУ СУДІ У ХІХ СТОЛІТТІ

На жаль, в сучасному світі практично ніхто не знає церковних канонів і стара церковна практика також канула в лету. Серед духівництва також фактично не залишилося досвідчених людей і майже зовсім немає в публіці.

Але даний збіг обставин не повинен ніяк відображатися на значенні і визначенні важливості духовного суду, оскільки від нього залежить клір, “а від хорошого або поганого кліра залежить розвиток духовного життя народу, дотепер ще дуже мало і дуже незадовільно наставленого в християнському вченні” [1, с. 16]. ХІХ століття характеризується як епоха дискусій – думки про церковний суд Помісного Собору, обговорення цього питання на Соборі. Потім в ХХ столітті настала боротьба проти самих судових інститутів всіх релігійних організацій в роки радвлади і жорстке втручання державних органів влади в церковне управління при формальному відділенні Російської Православної Церкви (РПЦ) від держави. І хоча з епохи “перебудови”, здавалося б, пройшло досить часу для відновлення різного роду церковних інститутів і для освіти церковної “публіки”, питання про церковний суд все ще темне для наших сучасників.

Тематика церковного суду та справ, які він розглядає, неодноразово підіймалася як в юридичній, так і в церковній літературі. Існують прихильники ідеї церковного суду і учені, які повністю заперечують цю необхідність. Найбільш відомі роботи Філарета, митрополита Московського; М. Вруцевича, С. Татищева, С. Рождественського, А. Кострикіна, А. Папкова, І. Беллюстіна і ін [2].